

NÉPRAJZ

SZLAVÓNIAI MAGYAR NÉP- BALLADÁK ÉS ROMÁNCOK

Szlavónia törzsmagyar településeit már 1874 óta meg-meglátogatja nyelvész, néprajzos, népzenekutató egyaránt. A nyelvészek közül Szarvas Gábor és Balassa József figyelme terelődött először erre a vidékre. A népzene ősi dallanyagát pedig, amely még ma is élő, Garay Ákos gyűjtötte elsőnek. Az általa fonográfra rögzített népdalokból annakidején Bartók Béla is közölt »A magyar népdal« című művében. Garay Ákos kutatásaihoz kapcsolódik ezután Dr. Kis Lajos gyűjtése, mely mintegy folytatása az 1910-es évek táján megkezdett népzenekutatásnak ezen a területen.

Kéthónapos ottartózkodásom alatt magam is gyűjtöttem népdal, népballada, de főleg lakodalmi- és sirató szövegeket, egynéhány, szorosan néprajzhoz tartozó kérdés tisztázása céljából. Így került együvé az alábbi népballada-anyag is, amelynek dallamait érdekes volna népzene-szakértőnek összegyűjtenie és feldolgoznia, míg a legidősebb nemzedék nem viszi azt magával a sírba.

Kétségtelen, hogy költészettani szempontból ballada néven két különböző műfajt jelölünk. Az első olaszeredetű. Ez a vándorlantosok által a XII. században Európa-szerte elterjedt »ballata« már körülbelül kétszázötven éve, hogy kihaltnak tekinthető. A másik, amely voltaképp kelta-eredetű, ma is él.

A magyar népballadák is ez utóbbi hatására jelentkeztek és a helyi viszonyoknak, életmódoknak megfelelően vidékenként és korszakonként változtak. A XIX. században pedig újabb ballada-stílus is jelentkezik, először az Alföldön és Tiszántúlon, majd másfelé is elterjed. Ennek szerkezete lazább, tárgya új problémákhoz kapcsolódik, s benne a természet erőinek küzdelme és az emberi szenvedélyek nem jelentkeznek oly titokzatos mélységükben, mint előzőleg. Itt elsősorban a betyár-balladákra és az újabb keletkezésű helyi balladákra gondolok, amelyek Szlavóniában is megtalálhatók. Ezekből Dr. Kis Lajos tett már közzé néhányat a »Kalangyá«-ban, Penavin Olga pedig a »Híd«-ban. Az alábbiakban csak azokat a népballadákat és egyéb rokonmű epikus dalokat közlöm — a legtöbbet, sajnos, dallama nélkül, — amelyek az eddig megjelent szlavóniai gyűjtésekből hiányoznak.

Landorvári Idor¹⁾

Tizenkét szép lánya volt egy anyának,
Az első Landorvári Idor volt.
»Idorkám, Idorkám, mi a te bajod,
Zöld selyem szoknyádnak hosszabb a hátulja.«
— Szabó nem jól szabta, varró nem jól varrta,
Király Kis Miklóska nem jól igazgatta.
»Szabó is jól szabta, varró is jól varrta,
Király Kis Miklóska nem jól igazgatta.«
— Hóhérok hóhéra, vigyétek lányomat,
Vigyétek lányomat az akasztófára,
Vigyétek lányomat az akasztófára,
Legmagasabb ágára.
Ficsikém²⁾, kicsikém, vidd el levelecském,
Vidd el levelecském Király Kis Miklóshoz,
Ha ébren találsz, tedd az asztalára,
Ha alva találsz, tedd a párnájára.
Kocsisom, kocsisom, drága jó barátom,
Fogd bé a hat lovat, azt is a legjobbat,
Elmegyünk a Landorvári Idorhoz.
Ha élve találjuk, jónapot kívánunk.
Jónapot, jónapot, ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám, Landorvári Idorkám?
Elment a patakra, fehér lábát mossa,
Magát fitogtatja.
Nincs ottan, nincs ottan, ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám, Landorvári Idorkám?
Elment a kiskertbe virág-szedegetni,
Virágot szedeget, koszorút kötöget.
Nincs ottan, nincs ottan, ismeretlen anyám,
Hol van az én rózsám, Landorvári Idorkám?
Mit tűröm-tagadom, úgyis ki kell vallanom:
Az hálószobájában, gyászokorsójában.
Bement a vőlegény, szomorú vőlegény,
Bánat-örömébe tört szúrt a szívébe.
Ó, anya, mit tettél,
Kettőt elemésztettél,
Kettőt elemésztettél,
Harmadikat megölettél.

(Dalolták: Pápai Gyura, 60 éves és Pápai Maris,
Haraszti, 1953, áprilisában.)

SZABÓ VILMA

Szabó Vilmát nem az anyja szülte,
Kis kertemben rózsafa termette.
Rózsafának a legszebbik ága,
Földrehajlott szomorúságában.
Szabó Vilma kiment a kiskertbe,
Lefeküdt a gyöngyharmatos fűbe.
Arra mentem, lekiáltottam neki:
— Kelj fel, Vilma, mert meglát valaki!
Szabó Vilma nem vette ezt tréfára,
Beugrott a kis-szekszárdi csárdába.
Kocsmárosné egy itce bort hozzon ki az asztalra,
Szabó Vilma számára!
Szabó Vilma meg se itta a borát,
Kilenc zsandár bényitja az ajtaját.
Szabó Vilmát hat zsandár váltati³⁾,
Szeretője az ablakon hallgati.
Valld ki, Vilma, mind a bűneidet,
Hová tetted három gyermekedet?
Kettőt tettem diófa tövébe,
Harmadikat Valkó⁴⁾ közepébe.
Szabó Vilmát hat zsandár kíséri,
Szeretője a csárdából nézi.
Ne nézd, babám, gyászos életemet,
Mind teérted szenvedem ezeket.
Szabó Vilma piros pántlikája
Nem köti azt többet a hajába,
Kilenc néki fejére-nyakára,
Tizedik meg karcsú derekára.
Szabó Vilma, fáj-e még a szived,
Hogy megölted három gyermekedet?
Fáj, azt gondolom, hogy meg is hasad,
Holtomig zörgetem a vasat.

(Dalolták: Pápai Gyura, 60 éves, és Pápai Maris,
Haraszi, 1953, áprilisában.)

Ennek kórógyi változata:

Bereg Nani

Bereg Nani kisperj paripája,
Jaj, de szépen föl van kantározva.
Bereg Nani fölült a nyeregbe,
Beugrott a nagy vadon erdőbe,
Lefeküdt a tölgyfa hűvösébe.
De a férja azt kiáltja néki:

— Kelj fel, Nani, mert meglát valaki!
Ezt a Nani nem vette tréfára,
Fölugrott a kispaj paripára,
Beugrott a pusztai csárdába.
Parancsolja a csárdás asszonynak:
Száz itce bort hozzon az asztalra,
Száz itce bort, száz szál gyertyát mellé,
Ez illik a Bereg Nani mellé!
Bereg Nani zöld almás szoknyája,
Beakadt a várkapu sarkába.
Parancsolja a vár hajdújának:
— Akassza ki zöld almás szoknyámat!

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
Bereg Nani fáj-e még a szíved,
Hogy megölted kilenc gyermekedet?
Hogy ne fájna, talán meg is hasad,
Amig élek, zörgetem a vasat.

(Dalolta: Cserepes József, 86 éves,
Kórógy, 1953, márciusában.)

Farkas Julcsa és Tányér Gyuri

Ezernyolcszáznyolcvanötödik évben,
Mi történt a szidai szirüskertben?
Farkas Julcsa föllépett az asztalra,
Bal lábával egyenesen a dobba.
Mikor ezt a keresztapja hallotta,
Azt kiáltja: Álljon meg a masina!¹⁵⁾
Azt kiáltja: Álljon meg a masina,
Julcsa húgom beleesett a dobba.
Mikor ezt a szeretője hallotta,
Azt kiáltja: Álljon meg a masina!
Álljon meg, de álljon meg, de egyszerre,
Mert a szívem ezerbe reped érte.
Adjon Isten jóestét, jóestét!
Meghoztuk a Julcsa lánya holttestét.
Elég nagy bajt hoztatok a fejemre,
Tányér Gyuri nem lesz ez elfelejtél!¹⁶⁾

(Dalolta: Pápai Gyura, 60 éves,
Haraszti, 1953, áprilisában.)

Házasodni akartam

Mikor én már tizennyolcéves voltam,
En már akkor házasodni indultam,
Tizenkét szép lány volt egy anyának,
Mind a tizenkettőt megkértem magamnak.
Az elsőnek kicsi voltam, az volt baj,
A másíknak csalfa voltam, az volt baj.
Harmadiknak, hogy a szemem kékedzett,
Negyediknek kacsintásom nem tetszett,
Ötödiknek, hogy Párisban nem voltam,
Hatodiknak, hogy paripán nem ültem,
Hetediknek kevés volt a vagyonom,
Nyolcadiknak csizmám ne csikorogjon.
Kilencedik pipafüstöt nem szível,
Tizediknek hosszúbajszú legény kell.
Tizenegyediket az anyja nem adja,
Tizenkettedik nem megy férjhez soha.
Így hát nékem házasodni nem lehet,
Szomorúan kell élni életemet.
Beüzenem az eszéki bírónak,
Írasson be engemet katonának.

(Dalolta: Pápai Gyura, 60 éves,
Haraszti, 1953, áprilisában.)

Szávity Milos és Egyed János ²⁾

Farkasok J. 118.

Felfogádotl Egyed Milossal - Shekylt his lakt pe níl az ejszara

De mác Milos auzgítu me to lólt, mint égce kőrigyi papuic.

2. Egyed János volt az a vezér,
Ki a paphoz ment bé legelébb.
De ötöt a nép nem ismerte,
Mert mindjárt a népet kötözte.
4. Megkötözték apót nanóval⁸⁾
Lacit meg pediglen Palival,
Az öreg papot meg magában,
Úgy kísérték külön szobába.

4. Szávity Milos, kedves pajtásom,
Hogyan tetszik a vándorlásom?
Nem jól tetszik, visznek kifelé,
A kórógyi faluvég felé.⁹⁾

(Dalolta: Palis Mihály, 83 éves,
Haraszti, 1953, márciusában.)

B ó n a J ú l i a

Jegyzet: 1) A „Landorvári Idor” című balladának változata él Moldvában és Nyitra vidékén, s „Holmodi Zsuzsána” címen megjelent a „Magyar népköltés remekei” II. kötetében. A szlavóniai, helyesebben, a haraszti tájszólást ez alkalommal elhagyjuk, egyrészt a szöveg könnyebb olvasása végett, másrészt meg azért, mert e tájszólást következetesen úgysem tudnánk jelölni, mivel nyomdánkban hiányzik az illabiális á.

2) Ficsikém = Harasztiban a fecskét mondják így.

3) Valtati = vallatja.

4) Valkó = folyócska Haraszti mellett.

5) Masina = cséplőgép.

6) Elfelejtél = elfelejtve.

7) A dallam ősi, csak a szöveg újabb keletű s a kórógyi papnak a múlt században történt kirablásával kapcsolatos. Úgy tartják, hogy Egyed János haraszti születésű fiatalember volt a tettes.

8) Nanó, nanóka = öregasszony.

9) A három másik változatát e románcnak lásd Dr. Kis Lajos gyűjtésében.